

lam mögé bujtatja titkos irigységét, amely a tudományos szakműveltséget és általában minden magas színvonalú, csak kevesek által elérhető műveltséget le akar alacsonyítani. Nem csupán tömegmagyarrá nevelésre van szükség, hanem magyar kulturális vezetőréteg nevelésére is.

Annak a kérdésnek részletes tárgyalása, hogy milyen módon és arányban egyesíthető pl. a tanítási anyagban a nemzeti nevelés szempontja és tárgyköre az egyetemes művelődési javak átadásával, már átvezet a módszer stb. problematikájához, és e rövid cikk keretén belül nem tárgyalható. Csak annyit jegyzünk meg általánosságban, hogy a magyarrá nevelés nem jelent az iskoláknak máris túlsúlyt anyaga számára lényeges újabb megterhelést, sem nem jelenti fontos, de nem jellegzetesen magyar anyag mellőzését. Lényeges a nézőpont és a koncentráció. Az idegen anyagot mindig abból a szempontból tanítjuk, hogy mennyiben van szükségünk rá a magyar szellem és műveltség emelésére, kiegészítésére; ezt tudatosítsuk a tanulóval. A magyarság legyen a koncentrációs központ, mindent arra vonatkoztassunk. Így a magyarrá nevelés egységesítést és egyszerűsítést, nem pedig további didaktikai túlhalmozást fog jelenteni.

Noszlopi László.

IRODALOM.

Fináczy Ernő: Didaktika. F. E. egyetemi előadásai. Kéziratából sajtó alá rendezték tanítványai: *Balassa Brunó, Nagy J. Béla, Prohászka Lajos*. Budapest, 1935. A Studium kiadása. (N. 8-r., IV+168 l.) Ára 5:50 P.

Végigpillantva a magyar neveléstudománynak és általában a magyar pedagógiai életnek több mint félszázados fejlődésén, megállapíthatjuk, hogy a budapesti egyetem önálló pedagógiai tanszékének körülbelül egy emberöltő óta nagy szerepe és jelentősége volt a fejlődés rendszeres menetében és a mai, szépen virágzó nevelésügynek kialakulásában. Magyarország tudvalevőleg első volt az európai országok közül, melyek e tudományszaknak külön katedrákat állítottak, először a budapesti és a kolozsvári (majd szegedi) egyetemen, később Debrecenben és Pozsonyban (majd Pécsset). Nem szakította ugyan el alaptudományától, a filozófiától — hiszen ez nem is lehetséges —, de önállósította. Az egyetemek legáltalánosabb típusában, mely a német kultúra fejlődésével alakult ki Európában, a legtöbb egyetemen a legújabb időkig a filozófia és a pedagógia egy-egy tanszékben volt egyesítve, még akkor is, ha párhuzamos filozófiai tanszékek állottak fenn az illető egyetemen.

Az első önálló pedagógiai tanszék 1870-ben alakult a budapesti tudományegyetemen, a múlt század nem is különösebben kiváló szellemű, de rend-

kívül szorgalmas és a maga idejében szinte túlbecsült tudósának, Lubrich Ágostonnak nyilvános rendes egyetemi katedrájával; a második 1872-ben, a kolozsvári egyetemen, Felméri Lajos professzori kinevezésével. Lubrich és Felméri idejébe esik a magyar neveléstudománynak mind szélesebb körben való elméleti és gyakorlati kifejlődése, a közoktatásügyi szervezet erőteljes, öntudatos föllendülése, az Országos Közoktatási Tanács megalakulása, egyes iskolatípusoknak, köztük főleg a pedagógiai program-iskolának, a tanítóképzőknek fölvirágozása, a középiskolai oktatás nevelői mozzanatainak hangsúlyozása (Kármán Mór). Mindez azonban egyelőre nem az egyetemi pedagógiai katedrák tudományos működésének folyományaként, hanem inkább csak az általános pedagógiai érdeklődésnek, a nevelésügy fontossága iránti érzéknek Magyarországon mutatkozó ébredésével kapcsolatban jelentkezett, melynek az önálló egyetemi pedagógiai katedrák föllállítása is voltaképpen egyik jelensége volt. A lendület az egyetemen kívüli körökből, főleg a tanító- és tanárképzés műhelyeiből indult ki, s kiváló gyakorlati pedagógusok (Gyertyánffy István, Kármán Mór, Molnár Aladár stb.) elméleti és irodalmi bekapcsolódásának volt köszönhető. A pedagógiai egyetemi katedrája igazán központi irányító szerephez csak akkor jutott, mikor Lubrich halála után, 1901-ben egy európai színvonalú, kiváló szellemű és általánosan is nagy műveltségű szaktudós, Fináczy Ernő foglalta el a budapesti egyetem neveléstudományi katedráját. Ekkor kapott célt és formát a magyar neveléstudomány és Fináczy harmincéves egyetemi működésének eredménye a neveléstudomány elméletnek és neveléstörténetnek mint a magyar kultúrvilágban is méltó helyet elfoglaló tudományoknak konkretizálása lett.

Igaz, hogy Fináczy hatvan szemeszterre terjedő egyetemi tanári működése idején eredeti classica philologiai beállítottsága folytán valódi munkakedvvel inkább a neveléstörténet felé fordult, amiről életének főműve, még tényleg életében megjelent, ötkötetes neveléstörténete tanúskodik. Neveléstudományi gondolatainak rendszerét, bár harminc éven át állandóan csiszolta s egyetemi kollégiumban több ízben előadta, ő maga sohasem bocsátotta közre könyvek alakjában, és csak élete utolsó hónapjaiban engedett néhány hűséges tanítványa unszolásainak, s egyezett bele e munkáinak közzétételébe. Tanítványai, az előttünk levő kötetnek gondos kiadói, a már súlyosan beteg tudósnak engedelmével először tanítómesterüknek tanítási elméletét, a *Didaktikát* szemelték ki meglévő kéziratai közül kiadás végett, ez azonban — bár a kiadvány előkészületei még Fináczy utolsó heteiben, a betegségében is szellemileg éber és féltő gondosságú tudósunk örökösége mellett mentek végbe — sajnos, már csak mint postumus mű láthatott napvilágot. Elméleti dolgozatai, illetőleg előadásai többi részének sajtó alá rendezése csak egy esetleg később megvalósítható kegyeletos akciónak lehet tárgya.

Mindenesetre örvendünk kell, hogy a mesternek, kihez a Magyar Paedagogiai Társaságot majdnem félszázadra terjedő fönnállásának egész idején át a legbensőbb szálak fűzték, főbb elméleti gondolatai, melyekben leginkább volt alkalma lelkének gazdag tartalmát, töretlen pedagógiai idea-

lizmusát föltárni, volt elnökünk dicsőségére, nevelésügyi irodalmunk gazdagodására s újabb oktatói nemzedékek tanítói tudatosságban való gyarapodására, szerzőjüknek kristálytisztá siflusában előttünk állanak, s módunkban van megállapítani fejtegetéseiből, hogy Fináczy éppen neveléstörténeti nagy tanultságánál fogva jól látta s kitűnően értékelte a fejlődésnek hosszú és nehéz útját a történelemelőtti idők önfeledt tanítói tevékenységétől a magasabbfokú fejlődésig, mely a leendő állampolgároknak először alkalomszerűen, a környezet hatása alatt, később öntudatos oktatással nemcsak készséget, hanem bizonyos ismereteket is óhajt biztosítani. S éppen mert jól ismerte a fejlődés útját, azért tudott oly szilárd és határozott lenni a tanítás elveinek kifejtésében, mint amelyennek a didaktika e klasszikus művében mutatkozik. Fináczy könyvének elolvasása után tisztában vagyunk mi is azzal, hogy bármi „új“-at alkottak és teremtettek e téren akár természetes törekvések és fejlődmények, akár mesterséges kísérletek, nem változtak és nem változnak a léleknek azok az örök törvényei, amelyek szerint a kultúrjavak átadása nemzedékről nemzedékre végbemegy, vagyis nem változnak a tanítás és tanulás lelki folyamatai, bármilyen lenézően szólnanak is modernnek és kísérletezők a didaktika klasszikusan kialakult ősi elveiről.

Mindezekkel a háborgásokkal szemben Fináczy úgy érzi, hogy az ő feladata a céltudatos oktatás tanait kifejteni, vagyis olyan oktatást, mely az egész nevelésnek lényeges és integráns része, mely a nevelés végcéljának megközelítéséhez, az erkölcsi jellemnek megalapozásához vezet, tehát a legmagasabb életeszemélynek megvalósítását szolgálja. Ezért elmékedéseinek első sorban az az oktatás a tárgya, mely teljes tudatában van a végső erkölcsi célnak, s ehhez a célhoz tudja szabni az eszközeit. Minthogy pedig az ilyen oktatás csak szervezett intézményben, végső megállapítás szerint az iskolában mehet végbe, mégpedig olyan iskolában, mely nemcsak tanít, hanem nevel is, azért Fináczy didaktikája kizárólag az iskolai oktatás lényegével foglalkozik. Azokkal a mindenáron modern felfogásokkal szemben, melyeknek folyton csak új jelszavakat és frázisokat fuvalázó szírenhangjait éppen Fináczy Didaktikájának postumus megjelenésével kapcsolatban halljuk, s melyek Fináczy-nak kikristályosodott, örökérvényű igazságokat kifejtő gondolatait lesajnálva, lekicsinyelve, elavultaknak törekednek minősíteni és bélyegezni, nem tudunk eléggé nyomatékosan rámutatni arra, hogy Fináczy már egy emberöltővel ezelőtt, az intellektualizmus virágkorában mennyire határozottan vallja azt, ami az úgynevezett modernnek leghatásosabb gondolata óhajt lenni, hogy balvélemény az iskolát csupán ismereteket nyújtó intézménynek tekinteni, ahelyett, hogy a nevelést, a cselekvő akarat irányítását látók legfőbb feladatának. Bizonyos, hogy Fináczy didaktikája a herbarti pedagógia visszfényében ragyog, de ez nem is éppen utolsó a fényforrások között, melyek e területre, a nevelés és oktatás birodalmára világosságot árasztanak.

A herbarti kiindulópont mellett is rendkívül érdekes és mély fejtegetésben jut el könyvünk szerzője gondolatainak szigorú logikáján át a tanítói

tehetség tanítói ingenium, a donum didacticum fogalmának tisztázásától a tanítási munka tudatosításának szükségességét megállapító tételéig. Jól tudja, hogy a tanítóknak és tanároknak túlnyomó része nem született művésze foglalkozásának s nem támaszkodhatik arra a bizonyos donum didacticumra; hogy igazán mit tesz tanítani, sok tanár nem is tudja és nem ismeri a tanítványjaival való szellemi közösség magasztos érzését. Azért a didaktikának Fináczy szerint arra kell megtanítania a tanárt, — s ez alaptétele — hogy a tanítás nemcsak kívülről való rátapasztása és pusztá közlése valamely ismeretanyagnak; az igazi tanításnál mindig szükséges, hogy a növendék lelkében megteremtse valamit, ami eléje járul a közlésnek. Sok minden másra, inkább különleges természetű dolgokra is megtanítja a tanárt a didaktika, de különösen ennek a lelki kapcsolatnak megteremtésére. Fináczy meg van győződve arról, hogy az a tanár, aki ezt a magasabbrendű didaktikát tanulta, bármiként került is ki tanítási-intuício tekintetében az Alkotó kezéből, nem fogja magát közönséges mesterembernek érezni és tekinteni, hanem magasabb szempontból fogja megítélni tanítói hivatását, eszményi célokat fogg maga előtt látni, melyek újabb és újabb erőkifejtésre ösztönzik és sarkalják.

Általában ez az emelkedett felfogás, a nagynevű szerzőnek mint írónak és gondolkodónak főjellemvonása, teszi az előttünk lévő művet is igazi Fináczy-alkotássá. A könyv legszebb részei azok a gondolatok, melyekben kifejtetni törekszik, mestersége vagy művészet a tanítás, munkája, illetőleg lemérni, hogy mennyi belőle a technikai mesterség s mennyi az intuitív művészet.

Szerzőnk tudományos dolgozatainak főereje másrészt mindenkor a fogalmak pontos megállapításában és tisztázásában rejlik. A logika az ő legerősebb fegyvere. Nem jelentéktelen ebből a szempontból a könyvnek az a része, mely a pedagógia és a didaktika közti viszonynak megállapításával foglalkozik. Ennek taglalása közben jut el azoknak a tételeknek megfogalmazásához, hogy a didaktikai elméletben tulajdonképen két fődologról van szó: értékekről vagy célokról és eszközökről vagy módszerekről, másként kifejezve arról, hogy melyik műveltség a legértékesebb az emberi és nemzeti nevelés szempontjából és hogy ez értékecső és értékitelő munka után az értékesnek elismert műveltséget miként lehet a gyermekkel, illetőleg ez úton az egész közösséggel elsajátíttatni. Ebben az értelemben véve a didaktika tulajdonképen kultúrfilozófia és kultúrpolitika is, s így annál becsesebb, mert felfogásában és kidolgozásában Széchenyi eszmeköréből származó gondolat ad szárnyat Fináczy törekvéseinek, s a legnagyobb magyar emlegette tudományos, illetőleg művelt emberfő mentől nagyobb számának himnuszát halljuk kicsendülni szavaiból, melyek a síron túlról mint sziklaszilárd hittvallást zengik felénk: „Csak az a nemzet lehet igazán művelt, melynek sok és jó iskolája van!”

Az eddigiekből nyilvánvaló, hogy Fináczy valóban elméleti didaktikát ad könyvében és nem speciális módszertant, még kevésbé úgynevezett modern

didaktikát. Nem olyan didaktikát, mely folyton „új“ és „újabb“ iskolákat termel, vagyis eljárási módokat — a szellemi munka részére mankókat — eszel ki, mely tehát csupán gyakorlati. Nem kívánjuk ez utóbbinak bizonyos hasznát tagadni, csak megfelelő értékét óhajtjuk megállapítani: pepecselő munkájával talán reális, de lassú tempót diktál ott is, ahol a lélek szárnyaása gyorsabb és nagyszerűbb tud lenni.

Mint hogy Fináczy történeti alapon látja leginkább biztosítottnak a maga elé tűzött feladat megértését, már a didaktikai elméletnek bevezetőül adott történetében alkalmat talál arra, hogy szint valljon az e téren is, mint mindenütt jelentkező — de örök törvények szerint szintén elavulásra született — modernizmussal szemben. Amennyire elfogadja a didaktikai kísérlet lehetőségét, olyannyira lehetetlennek tartja a kísérleti didaktikát, melyet a túlzó újító irányzatok ki akarnak építeni. Mert az oktatásra vonatkozó kísérletek hasznos szolgálatot tehetnek az oktatás módszerének, de a didaktikának semmiféle más alapvető problémájára feleletet sohasem fognak adhatni, sem arra, hogy mit kell tanítani, vagyis hogy a művelődési anyagban mi az értékes, sem arra, hogy minő legyen az oktatásnak viszonya az erkölcsi neveléshez stb.

Az oktatás fogalmának és feladatának tisztázása után különösen fontos és becses Fináczy könyvében az a fejezet, melyben az oktatás anyagának kiszemelésére vonatkozó vizsgálódásokkal foglalkozik, megállapítja a közműveltség lényeges alkotórészeinek, a nyelv, vallás, irodalom, tudomány, gazdaság és művészet anyagának ilyen irányú jelentőségét. Ebben a fejezetben természetszerűen érvényre jut Fináczy legbensőbb lénye is, mégpedig akkor, mikor az antik világ nagyszerű alkotásain, a klasszicizmus világában kialakult műveltségének megfelelően, részletesen és — bár objektivitásra törekedve — határozottan a klasszikus nyelvek tanításának jogosultságáról elmélkedik.

Az oktatás anyagának elrendezése és összekapcsolása, a successio és szimultaneitás kérdései már kevésbé nyujtanak fogas problémákat könyvünk szerzőjének. Eless elméje ezeknek a kérdéseknek a fejtegetésében is érvényesül, ezek a részek azonban egyéni szint inkább Fináczy széles látókörétől s a bőven fölhasznált gyakorlati példáktól nyernek. Ugyanez áll az oktatás anyagának feldolgozására vonatkozó tételeiről, az oktatás technikájáról és módszeréről, főleg az oktatás lélektani alapjáról, az érdeklődésről mondottak tekintetében. A szokványos didaktikák anyagában rendszeren alig vagy egyáltalában nem említett imponderabiliák között, melyek a tanár nevelői és tanítói egyéniségében rejlenek, s melyeket formulákba, tételekbe foglalni nem lehet, főképen a tanár egyéniségéről az oktatásban Fináczy maga is rövidebben szól, mint a didaktika pozitív anyagának egyes fejezeteiről; de mindenestre érdeme, hogy nem mellőzi. Voltaképen ez a vázlatosan tárgyalt fejezet a legérdekesebb, főleg annál a nagy tárgyilagosságnál fogva, mellyel a tanári egyéniség jelentőségét mérlegeli. Sem a módszer mindenhatóságába vetett, herbarti és zilléri rendületlen hit, sem a naturalistáknak, a személyiség pedagógusainak túlzó bizalma a tanár ihletettségében és szuggesztív hatásában nem lehet

a helyes álláspont. A kettőnek szerencsés vegyületéből alakul ki a helyes és eredményes oktatás.

Fináczy Ernő magas színvonalú didaktikai fejtegetésein minden emelkedett szellemre törekvő tanítónak és tanárnak életében egyszer végig kell mennie, s akkor meg fogja érteni azt a nemes végszót is, melyet a mester a magyar oktatók részére örökül hagyott, hogy legyen meg minden tanítóban és tanárban az a szeretet, az az áldozatkészség, az a nemes idealizmus, mely nélkül a világot az ifjúságnak, a jövő nemzedéknek nevelése útján megújítani nem lehet.

Bizonyos, hogy a tanításnak ez az első és egyetlen rendszeres és klasszikus elmélete magyar nyelven, mely maga is az állandó tanítás nemes és ihletett munkája közben született, nagybecsű alkotás, melynek gondolatain három évtized magyar tanárnemzedéke nevelődött és mely még ma is régóta érzett hiányt pótol tudományos irodalmunkban. Eppen azért a szélesebbkörű magyar olvasóközönségen kívül, melynek először van módjában a tanításnak elméletébe a pedagógia egy nagy tudósának és művészenek meglátásain keresztül bepillantania, különösen szerencsésnek nevezhetjük az elkövetkező tanári és tanítói nemzedékeket, melyeknek a kiváló egyetemi professzor és ideális magyar pedagógus a siron túli világból is elküldi e művében hivatásuk eszményi magaslaton álló gyakorlásának törvénykönyvét.

Gyulai Agost.

Kornis Gyula: Pázmány személyisége. Budapest, 1935. Franklin-Társulat. 66 l.

Mikor a budapesti Pázmány Péter-tudományegyetem fakultásainak rektorválasztói egy évvel ezelőtt az egyetem háromszázados jubiláris ünnepségeinek irányítására s általában az egyetem emlékezetes és nagyjelentőségű esztendőjének vezetésére a szokottnál ezúttal díszesebb rector magnificusai tisztre méltónak találták a bölcsészeti karnak akkor már két világrészben kiváló tudós hírnévnek örvendő filozófustagját, Kornis Gyulát, bizonyára nem is gondoltak arra, hogy önkénytelenül is mily vonzó új témát kínálnak föl neki azzal, hogy természetesen előtte az egyetemalapító egyházfejedelemnek, Pázmány Péternek hatalmas alakját, és szinte intuitív módon méltó tárgyat jelölnek ki „Az államférfi“ és „Apponyi világnézete“ című művek szerzőjének pszichografikus művészete számára. A tudós professzornak nem volt hát nehéz a választás, mikor rektori megnyitójára tárgyat kellett kijelölnie. Akik jelen voltak az egyetem 1935/36. évi megnyitó ünnepén, mely benyomásoknak lettek részei a Pázmány Péterről szóló rektori beszéd meghallgatásakor, s örömmel látták kibontakozni Kornis Gyula magas színvonalú fejtegetéseiből, lapidárius mondataiból a pompás jellemrajz során a XVII. századi kultúrpolitikusnak és iskolaalapítónak óriási alakját és egyéniségét. Mikor pedig az ünnepi évnek I. szemeszterében a rektor az egyetem mind a négy fakultásának hallgatói részére „Pázmány Péter szelleme“ címmel tartott előadásában már egészen a történetíró tudományos apparátusával és a lélekrajzó filozófusnak művészetével feldolgozva, teljes anyagában kaptuk meg az időszerűvé vált